

Cursus 1 Literatuur en lezer

Joost Zwagerman, *Max*. 36

Joost Zwagerman is een veelgeprezen auteur van romans, gedichten, essays en korte verhalen. Hij debuteerde al op zijn tweeëntwintigste.

Krantenwijk

- Ik was vijftien jaar en mijn vader en moeder hadden maandenlang gezeurd dat ik eens een scholierenbaantje moest gaan zoeken. Ze vonden het noodzakelijk dat ik erachter kwam wat werken was. Ik koos voor een krantenwijk. Mijn ouders hadden het liefst gezien dat ik een dagblad zou
- 5 rondbrengen, maar dat had ik ze uit het hoofd weten te praten. Eens per week, op donderdagmiddag, zou ik het *Alkmaars Weekblad* gaan bezorgen. Ik moest me opgeven bij het Centraal Kantoor van het *Alkmaars Weekblad*, achter het Waagplein. Ik werd op een wachtlijst geplaatst. Anderhalve maand later kon ik mij er opnieuw melden. In een kleine kamer met
- 10 schrootjeswanden zoals we die bij ons thuis ook hadden zat achter een grijs bureau een man die me drie formulieren liet ondertekenen. De man had donkerrode wangen. Het was het soort rood dat je niet krijgt als je bloost maar als je je adem te lang inhoudt. Post, heette de man. Dat stond te lezen op de drie formulieren.
- 15 Meneer Post droeg een bril met een donker, zwaar montuur. Op beide glazen waren vlokjes roos gedwarreld.
'Nou jongen, je boft,' zei hij. 'Je krijgt wijk F uit rayon 21.'
Even zweeg meneer Post veelbetekenend, rommelde toen opnieuw met wat paperassen en zei: 'Dat zegt je natuurlijk niets, maar dat is in het Hoefplan.
- 20 Ken je die wijk?'
Als hij het juiste formulier had geïnspecteerd, had meneer Post kunnen zien dat ik aan de rand van het Hoefplan woonde.
'Dat komt dan goed uit.'
Uit een bureaula pakte meneer Post een gestencild plattegrondje van de stad.
- 25 Met fosforescerende merkstift omcirkelde hij het Hoefplan.
'Dit is rayon 21. Wijk F is een grote wijk van 360 adressen.'
Ik rekende snel uit wat ik zou gaan verdienen. Vier cent per bezorgde krant, dat is ongeveer... veertien gulden en nog iets.
'Weet je waarom je zo boft? In wijk F staan de drie flats aan de
- 30 Honthorstlaan. Dat is tachtig kranten per flat. Je roetst die kranten zo in de rij brievenbussen beneden in de hal. Je hoeft niet eens al die galerijen af. Als je in de buurt van het Hoefplan woont, dan ken je die flats natuurlijk wel. Het zijn die drie kanjers aan het water.'
- Ik had nauwelijks meer iets gehoord nadat meneer Post de Honthorstlaan
- 35 had genoemd. 's Avonds was ik weleens langs de flats gefietst.
'Daar moet je toch mee in je sas zijn, jongen. Of niet?'
Ik vroeg me af of mijn gloeiende wangen inmiddels net zo rood zouden zijn als die van meneer Post. Ik knikte haastig.
'Fijn zo,' zei de ander.

40 Meneer Post schudde mij de hand. Ik voelde een handpalm die warmer, klammer was dan de mijne. De aanraking ervan was onaangenaam. Ik had het angstige idee dat wij met deze handdruk ons beider zwakte onvrijwillig uitwisselden.

Thuis bracht ik m'n vader en moeder zo onverschillig mogelijk op de
45 hoogte van de mij toegekende wijk.

Je hoefde er niet eens te zijn geweest. Wie weleens de telefoonnummers draaide die je kon lezen in de geheimzinnige mini-advertenties in die ándere streekkrant, het *Noordhollands Dagblad*, leerde al gauw dat minstens de helft van de bordelen in Alkmaar te vinden is in de flatgebouwen aan de
50 Honthorstlaan, 'de drie kanjers aan het water'.

Tweeëneenhalf jaar lang bracht ik wekelijks de krant rond in wijk F van rayon 21. Ik kwam te weten dat mijn wijk acht bordelen telde, verdeeld over de drie flatgebouwen. De betreffende huisnummers kende ik inmiddels van buiten.

55 Ik had het niet verwacht, maar een krantenwijk ontspande. Je liep anderhalf uur rond, fiets aan de hand en met een overgewicht aan papier op je bagagedrager, en omdat je huis aan huis moest bezorgen en niemand natuurlijk echt op het weekkrantje zat te wachten, kon je straffeloos suffend en mijmerend het adressenbestand afwerken. Ik begon altijd met de
60 laagbouw. Tuintje in, tuintje uit; hekje open, hekje dicht. Ik beklagde mijzelf niet en vond de eentonigheid van het kranten bezorgen wel iets meditatiefs hebben.

De drie flatgebouwen bewaarde ik voor het laatst. In de hal van iedere flat hingen de tientallen metalen postboxen, pal naast de liften. Ik sleepte een in
65 plastic verpakte baal kranten mee naar binnen, en omdat ik er iedere week meer handigheid in kreeg, was het afwerken van de postboxen in de flats uiteindelijk een kwestie van minuten.

Acht maal haperde mijn hand. Dan werd ik keer op keer overvallen door een vredige toewijding. Eerbiedig deponeerde ik een moment later een
70 exemplaar van het *Alkmaars Weekblad* in het boxje van één van de relax-adressen. Het stemde me tevreden dat ik, hoe zijdelings ook, de meisjes en vrouwen een dienst verleende in plaats van naar hun gunsten te dingen. Ze moesten zich daarboven, op de vierde, vijfde en achtste verdieping, toch weleens vervelen? En het was toch heel goed denkbaar dat zij om de tijd te
75 doden af en toe wat neusden in de nieuwe editie van het Alkmaarse sufferdje?

Intussen kon ik het niet nalaten om iedereen die de hal van de flat in- of uitliep te taxeren. Als een man de lift uit kwam, keek ik op en dacht: bewoner of bezoeker? Was het een vrouw, dan durfde ik haar nauwelijks
80 aan te kijken. Een in zichzelf mopperende Surinaamse die een kinderwagen de lift in manoeuvreerde; twee luid schetterende meisjes die de galerij afkwamen lopen en de buttons op elkaars spijkerjacks vergeleken; een haastige dame met een indrukwekkende bontmuts op, een zacht tinkelende sleutelbos in haar gemanicuurde hand; welke vrouw mij ook passeerde,
85 altijd vroeg ik me af of het misschien dezelfde was met wie ik die week, wanneer mijn ouders niet thuis waren, had getelefoneerd en bij wie ik met een tot volwassenheid vervormde stem naar 'de prijzen' had geïnformeerd. Als ik niet alleen krantenjongen was maar ook nog eens iemand die naar

- bordelen belde, waarom zou het dan niet een moeder, een meisje in
 90 spijkerjack of een dame met een bontmuts kunnen zijn die mij als
 hoerenmadam telefonisch te woord had gestaan?
 Tussen kerst en nieuwjaar ging ik de driehonderdzesig adressen van mijn
 wijk af met in mijn binnenzak evenzoveel kaartjes waarop stond: *Het*
Alkmaars Weekblad wenst haar lezers een voorspoedig 1979. Nadat ik had
 95 aangebeld probeerde ik iedere keer een gezicht te trekken dat de gewenste
 voorspoed zou benadrukken. Van jongens die al langer een wijk liepen had
 ik gehoord dat je het beste rond etenstijd langs de deur kon gaan. Dan waren
 de mensen thuis, en omdat ze zo snel mogelijk van je af wilden wezen,
 drukten ze je gehaast, de deur op een kier, een gulden in de hand terwijl ze
 100 soms niet eens je kaartje aanpakten. Met een beetje geluk en een bedeesde
 glimlach kon je heel wat geld ophalen. Het stond ook goed om kouwelijk
 maar manhaftig in je handpalmen te blazen nadat je had aangebeld.
 Al na tien adressen in de laagbouw wist ik zeker dat ik talent had voor
 bedelarij. Of het nu een jonge vrijgezel was of een gezinshoofd met achter
 105 zich een bouwvier die in bedwang werd gehouden, bij het zien van mijn
 trouwhartige tronie en m'n nieuwjaarskaartje gaf men gul en graag. Het was
 een kwestie van bedeesdheid. Ik hoopte de bewoners op gepaste wijze te
 misleiden door de indruk te wekken dat ik mij een beetje schaamde voor
 mijn bedeltocht.
- 110 Zo leerde ik hoe mijzelf te verkopen. Als er ergens niemand thuis was,
 noteerde ik het huisnummer om er de volgende dag opnieuw aan te bellen.
 Drie avonden achtereen liep ik 'mijn' adressen af. Al op de tweede avond
 kon ik bij een korte blik op de bewoner inschatten hoeveel ik in handen zou
 krijgen. Ook was het aardig om aan de hand van het licht in de huiskamer en
 115 keuken te voorspellen welke huisgeur mij tegemoet zou waaien als de
 voordeur werd geopend. Brandde er schemerlicht en waren de gewerkte
 gordijnen achter de hagelwitte vitrage half gesloten, dan kon je rekenen op
 de dikke, zware geur van een lederen bankstel en door kousevoeten
 aangetast tapijt. Neon in de keuken duidde daarentegen opvallend vaak op
 120 de aangename, licht drogerende geur van schoonmaakmiddel. Hing er
 ergens alleen maar vergrauwde vitrage voor de ramen en was de voordeur
 versierd met kersttakjes, dan rook het binnen naar huisdieren.
 Ik weet nog steeds niet waarom ik de acht adressen aan de Honthorstlaan
 niet voor het laatst had bewaard of juist als eerste had afgewerkt. In plaats
 125 daarvan ging ik gewoon de vele galerijen af en deed de bordelen aan in
 volgorde van huisnummer. Waarschijnlijk probeerde ik mezelf wijs te
 maken dat het de gewoonste zaak van de wereld was om aan te bellen en
 geld te vragen bij een hoerentent.
- Ik had geen last van een droge keel of op hol geslagen harteklop toen ik op
 130 de bel drukte van het eerste bordeel. De ramen waren geblindeerd door
 zwarte rolgordijnen. De bel dingdongde. Op de voordeur hing een
 donkerbruine klopper die ik niet had durven gebruiken. Naast de deur
 brandde een zachtgeel peertje in een glimmende buitenlamp van
 negentiende-eeuws model. De vrouw die opendeed verwelkomde me met
 135 een stralende lach die als bij toverslag verdween toen ik mijn kaartje toonde.
 Ik trok een stem als van een ideale schoonzoon en wenste haar een gelukkig
 nieuwjaar.

- Zij stond in een eigeel geverfde gang en droeg een dun, kimonoachtig gewaad dat zij haastig om haar schouders moest hebben geslagen. In een
 140 hoek van de gang stond een varenplant in een koperen pot. Er lag zwarte, hoogpolige vloerbedekking waar iemand tabak, as en een papieren wikkeltje van een snoepje op had laten vallen.
 ‘O. Dankjewel,’ zei de vrouw (en ik herkende haar stem). ‘Wacht je even?’ Ze keerde terug met een briefje van vijf en zei: ‘Succes verder.’
- 145 Opnieuw lachte ze naar me, zij het dit keer niet uitbundig. De lach was ingetogen en welgemeend. Ik raakte vervuld van een gloeiende trots. Het kon niet anders dat de vrouw mij respecteerde, omdat ik geen geld kwam brengen maar kwam ophalen. In zekere zin was ik een van de hunnen. Dit besef was bedwelmend.
- 150 Toen ik twee deuren verder was, knisperde het briefje van vijf in mijn jaszak. Nog niet eerder had ik vijf gulden gekregen! Maar bij de zeven andere adressen was het niet anders. Telkens werd ik een ogenblik aangestaard met alweer zo’n malle, ingestudeerd twinkelende oogopslag en werd er te uitbundig naar me gelachen. Lach en twinkeling verdwenen nadat
 155 ik als een echte stoere, opgeschoten maar vooral vertrouwenwekkende krantenjongen mijn kaartje had getoond. Dan werd de badstof ochtendjas, het piepkleine suède hesje of de kimono dichtgeknoopt en maakte de ander een grapje of knikte me toe. De vrouwen waren zo vriendelijk! Net alsof ze allemaal wisten dat ik hun het hele jaar met oprechte toewijding mijn
 160 weekkrant had bezorgd.
 Het leek erop dat het hun plezier deed geld uit te delen. Telkens vroegen ze: ‘Wacht je even?’ Dan knikte ik ingetogen. Op een gegeven moment durfde ik zelfs te vragen of ik even binnen mocht wachten.
 ‘Het is zo koud, ziet u.’
- 165 Tuurlijk mocht dat. Ik was voor een moment in de gelegenheid het klassieke patroon van het behang in de gang en de rij spotjes aan het plafond te bewonderen. Hier geen rood licht, maar wel van die gedimde lichtbolletjes. Eén keer kwam er een tweede vrouw – nee, een meisje was het nog – mee terug naar de deur. Allebei gaven ze mij drie rijksdaalders. Vijftien piek! De
 170 gastvrouw had gewoon een witte blouse en ruitjesrok aan, maar het meisje droeg een tijgerbadpak en had een zwartleren riem om haar middel gespist. Ze had kippevel op haar armen.
 Het jaar daarop, toen ik mijn wijk een voorspoedig 1980 kwam wensen, waren er nog maar zes privé-huizen. In de twee andere percelen waren
 175 krakers getrokken. Maar bij krakers belde ik niet aan. Die namen fronsend je kaartje in ontvangst, zeiden ‘nou, dankjewel’, en knalden vervolgens de deur voor je neus dicht. Of ze hadden een herdershond die je zowat de galerij afblafte. Opnieuw waren het de hoeren die me het meeste geld gaven. Eén van de gastvrouwen gaf behalve zes gulden zelfs een flesje cola mee.
- 180 ‘Voor onderweg.’
 Ik bedankte haar beleefd.
 Dat jaar haalde ik meer dan vierhonderd gulden op. Twee weken later ging ik met de helft ervan opnieuw naar de Honthorstlaan. Ik hoefde niet lang na te denken en koos voor het bordeel waar ik het flesje cola als extraatje had
 185 meegekregen. Binnen zaten drie zwartharige meisjes dicht opeen op een door badhanddoeken bedekte tweezitsbank. Hun dunne benen waren bloot. Voor hun voeten stonden drie paar zilverbestikte pumps. Een van de meisjes

had haar grote teen in een uitgeschopte schoen gehaakt en schuierde er zachtjes mee over het berbertapijt. Alle drie bladerden ze in Spaanse tijdschriften. Onder hun openhangende vestjes droegen ze felkleurige topjes. Ze keken niet naar mij maar wel tersluiks naar de televisie die geluidloos aanstond. Bij het raam stonden twee ficussen die reikten tot aan het plafond. Aan de pastelblauwe wand hingen posters van David Hamilton in brede, glimmende lijsten. Bij het plafond liet het behang los. Op twee ronde, eikehouten salontafeltjes zaten kringen en donkere vlekjes van uitgedrukte sigarettepeuken. In iedere hoek stond een schemerlamp met een kap met bloemmotief.

De madam vertelde me de prijzen. ‘Franse massage’ kostte honderdvijftig gulden; voor ‘intiem’ betaalde je vijftig gulden meer. Toen vroeg zij me met wie van de meisjes ik naar de kamer wilde.

‘Ik weet het niet.’

Ik wist het ècht niet! Alleen de vraag al van de gastvrouw bracht me aan het duizelen.

Of ik dan misschien iets wilde drinken?

Ik mocht tegenover de meisjes plaatsnemen op een tweede bank. In ijltempo dronk ik twee glazen whisky leeg. De whisky brandde in mijn maag. Eén van de meisjes leerde me de Spaanse woorden voor ‘jongen’ en ‘meisje’. In het Engels zei ik dat ik de woorden zou onthouden. De twee andere meisjes verborgen zich hiklachend achter hun tijdschriften. De gastvrouw stopte een cassettebandje van Abba in de stereotoren. Ze glimlachte naar me.

‘Nice music,’ zei ik.

‘Nice music,’ zei het ene meisje me in gebroken Engels zachtjes na.

Opnieuw hiklachten haar collegaatjes.

In minder dan een half uur tijd stond ik, honderd gulden armer en misselijk van het ijzig brandende goedje in mijn maag, weer op de galerij. Ook al was ik niet ‘Frans’ gemasseerd of ‘intiem’ geweest, voor het gezelschap en de consumpties moet je ook betalen, nietwaar? Ik was de gastvrouw erkentelijk. Ze was zo vriendelijk geweest niet te laten merken dat ze me had herkend.

Ik was inderdaad afgezet. Maar dat was niet erg. Ik was binnen geweest, voor het eerst. Dat ik zomaar had kunnen rondkijken; dat ik tegenover de drie meisjes had gezeten en in de gelegenheid was geweest hun gelaatstrekken en smalle schouders te bestuderen en, als ik dat werkelijk had gewild, met een van hen naar een belendende kamer te vertrekken – dat was me de honderd gulden wel waard geweest.

Dat jaar sliep ik voor het eerst met een meisje. Het was een heel geklungel en toen het eenmaal achter de rug was, voelde ik me ontheemd en teleurgesteld – en zij waarschijnlijk niet minder. Mijn ontmaagding had zich voltrokken zonder zelfs maar een fractie van de koortsige spanning van mijn kuis bezoek aan het bordeel. Nog lang droomde ik ervan hoe het zou zijn geweest als ik het meisje ervoor had mogen betalen.

Uit: Joost Zwagerman, *Max*. 36.

- a Lees het verhaal ‘Krantenwijk’. Noteer al lezend drie belangrijke open plekken en geef aan of ze worden ingevuld.
- b De beschrijving in deze tekst van een jongen die een krantenwijk heeft, komt realistisch over: zo zou het in werkelijkheid kunnen gaan. Leg beargumenteerd uit of deze tekst fictie of non-fictie is?

- c** Wat vind je van het gedrag van de hoofdpersoon: beoordeel je zijn gedrag als positief of als negatief? Leg beargumenteerd uit waarom je dat vindt.
- d** In het verhaal komt een witregel voor. Geef een verklaring voor de witregel.
- e** Heeft dit verhaal een open of gesloten einde? Licht je antwoord toe.
- f** Wie of wat zijn “de drie kanjers”? Op wie of wat zou de drie kanjers nog meer van toepassing kunnen zijn?
- g** Dit verhaal heet ‘Krantenwijk’. Bedenk een andere titel voor het verhaal die volgens jou ook goed bij de inhoud van het verhaal past.
- h** ‘Krantenwijk’ verscheen in 1992 in een bloemlezing met werk van jonge schrijvers: *Max. 36*. De criticus Carel Peeters schreef in een bespreking van deze bloemlezing over ‘Krantenwijk’ het volgende: “meer dan een uitgesmeerde anekdote is het niet”. Is het oordeel van Peeters positief of negatief bedoeld? Ben je het met het oordeel van Peeters eens of heb jij een ander oordeel? Beargumenteer je antwoord.

Antwoorden Cursus 1 Literatuur en lezer

- a** Belangrijke open plekken:
- 1 Waarom krijgt de ik-figuur gloeiende wangen als hij hoort welke wijk hem is toebedeeld?
  - 2 Waarom heeft de ik-figuur gevoelens van vredige toewijding als hij bij de bordelen het krantje bezorgt?
  - 3 Zal de ik-figuur als klant een bordeel betreden?
De open plekken worden allemaal ingevuld.
- b** Fictie. De beschrijvingen in het verhaal zijn weliswaar realistisch, maar deze informatie is niet betrouwbaar vanwege de reacties en emoties van de ik-figuur op de gebeurtenissen.
- c** Je eigen mening. De hoofdpersoon doet zich anders voor dan hij is. Als hij rond de jaarwisseling geld ophaalt langs de deuren, acteert hij. Hij vertelt niets aan zijn ouders over de bordelen, terwijl hij er wel van weet en hij bezoekt wat prostituees, maar heeft geen seks met een van hen.
- d** De witregel is functioneel. In het stuk vóór de witregel wordt als het ware de aanleiding vooraf, de reden waarom de ik-figuur een krantenwijk heeft, beschreven. Na de witregel, vanaf “Tweeënhalf jaar lang...”, worden de ervaringen als krantenjongen beschreven en wordt zijn fascinatie voor de bordelen duidelijker.
- e** Een gesloten einde: alle open plekken (zie a) zijn ingevuld.
- f** “De drie kanjers” zijn de flatgebouwen waar de ik-figuur zijn krantjes bezorgt en waar zich ook een aantal bordelen bevindt. De drie kanjers zou ook kunnen slaan op de drie hoertjes die de ik-figuur bezoekt en met wie hij wat glazen whisky drinkt.
- g** Zorg dat je titel aansluit bij de inhoud van het verhaal. De titel kan bijvoorbeeld te maken hebben met het gedrag of met de fascinatie van de ik-figuur.
- h** Het oordeel van Peeters is niet echt positief. Hij bedoelt met zijn opmerking dat het een gewoon verhaaltje is zonder veel diepgang.